

V.G.Gak asarlarida frazeologiya va leksikografiya masalalari

Farogʻat Komil qizi Mamatova

Nasiba Kenjayevna Roʻziyeva

Samarqand davlat universiteti Kattaqoʻrgʻon filiali

Annotatsiya: Ushbu maqola Vladimir Gregorovich Gakning lingvistik merosida frazeologiya va leksikografiya masalalariga bagʻishlangan nazariy va amaliy yondashuvlarini tahlil qiladi. Maqolada Gakning frazeologik birliklarni tushunish, ularning semantik va pragmatik xususiyatlarini oʻrganish hamda ularni lugʻatlarga kiritish masalalariga oid asosiy qarashlari chuqur yoritiladi. Gak frazeologiyani faqat tildagi barqaror iboralar sifatida emas, balki xalqning milliy tafakkurini, madaniyatini va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi lingvistik birliklar sifatida baholaydi. Ushbu maqola doirasida Gakning frazeologik birliklarni semantik tahlil qilish, ularni sinchkovlik bilan tasniflash va tarjima qilish metodlari ilmiy asosda izohlanadi. Shuningdek, maqola Gak tomonidan ishlab chiqilgan leksikografik uslublar, lugʻatlardagi frazeologik birliklarni toʻgʻri ifodalash, ularni koʻp tilli muhitda qayta ishlashga oid nazariy yondashuvlarini ham oʻrganadi. Maqola yakunida frazeologiya va leksikografiya boʻyicha Gakning ilmiy qarashlarini zamonaviy oʻzbek tilshunosligi va tarjimashunosligi uchun amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit soʻzlar: V.G.Gak, frazeologiya, leksikografiya, frazeologik birliklar, tarjima, semantik tahlil, Oʻzbekiston tilshunosligi

Issues of phraseology and lexicography in the works of V.G.Gak

Farogat Komil kizi Mamatova

Nasiba Kenjayevna Roziyeva

Samarkand State University Kattakurgan Branch

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical approaches to phraseology and lexicography in the linguistic heritage of Vladimir Gregorovich Gak. The article explores Gak's main views on understanding phraseological units, examining their semantic and pragmatic characteristics, and their inclusion in dictionaries. Gak does not view phraseology merely as a set of fixed expressions in the language but as linguistic units that reflect a nation's worldview, culture, and historical experience. This article provides a scientific explanation of Gak's methods for semantic analysis of phraseological units, their careful classification, and translation techniques.

Additionally, it explores the lexicographic methods developed by Gak, including the accurate representation of phraseological units in dictionaries and their processing in multilingual environments. The article concludes by assessing the practical significance of Gak's views on phraseology and lexicography for modern Uzbek linguistics and translation studies.

Keywords: V.G.Gak, phraseology, lexicography, phraseological units, translation, semantic analysis, Uzbek linguistics

Vladimir Gregorovich Gak zamonaviy tilshunoslikda frazeologiya va leksikografiya sohalariga muhim hissa qo'shgan yirik nazariyotchilardan biridir. Uning ilmiy ishlari, ayniqsa frazeologik birliklarni tahlil qilish, ularni leksikografik tizimga kiritish va tarjimada frazeologik ekvivalentlikni ta'minlash masalalariga bag'ishlangan. Gak o'z tadqiqotlarida frazeologiyani faqat til birliklari emas, balki madaniy kodlar, xalq tafakkurining in'ikosi sifatida talqin qiladi. Uning ilmiy merosi frazeologiyaning semantik va pragmatik xususiyatlarini chuqur o'rganish, leksikografik tizimda ularni izchil ifodalash va tarjimada to'g'ri qo'llash uchun nazariy asos yaratadi. Frazeologiya - bu tilning ifodaviy va obrazli imkoniyatlarini aks ettiruvchi murakkab semantik birliklar tizimi bo'lib, ularning asosiy xususiyati barqarorlik, ko'chma ma'no va xalq madaniyatini aks ettirishdir. Gak frazeologik birliklarni leksik-semantik birliklar sifatida tahlil qiladi, ularning semantik barqarorligi, grammatik o'zgaruvchanligi va stilistik moslashuvchanligini chuqur o'rganadi. Masalan, fransuz tilidagi "avoir le cœur sur la main" (qo'li ochiq bo'lish) yoki "faire d'une pierre deux coups" (bitta o'q bilan ikki quyonni urish) kabi iboralar nafaqat leksik ma'noda, balki madaniy va ijtimoiy konnotatsiyalar bilan boyitilgan. Gak frazeologiyani uch asosiy jihatdan tahlil qiladi: semantik (ma'nosi va ifoda kuchi), pragmatik (foydalanish konteksti va kommunikativ vazifasi) va strukturaviy (grammatik moslashuvchanlik). Uning fikriga ko'ra, har bir frazeologik birlik faqat o'zining asosiy ma'nosi bilan cheklanmay, balki kontekstga bog'liq tarzda o'zgarishi mumkin. Masalan, "mettre de l'eau dans son vin" (o'z fikridan qaytish) iborasi matn kontekstiga qarab yumshatilgan yoki kuchaytirilgan ma'noni ifodalashi mumkin. Gak frazeologik birliklarni lug'atlarga kiritishda ularning semantik, pragmatik va stilistik xususiyatlarini to'g'ri aks ettirishni taklif etadi. U frazeologik birliklarni izohli, ikki va ko'p tilli lug'atlarga kiritish jarayonida sinonimiya, antonimiya va stilistik sinonimiyani hisobga oladi. Masalan, o'zbek tilidagi "qora terga botmoq" iborasi fransuz tilida "suer sang et eau" bilan ekvivalentdir, lekin bu ekvivalentlik faqat semantik jihatdan emas, balki madaniy jihatdan ham to'g'ri talqin qilinishi kerak. Gak tarjimada frazeologik birliklarning ekvivalentligini saqlashni muhim deb biladi. U frazeologik birliklarni tarjima qilishda ularning semantik mazmunini, madaniy konnotatsiyasini va stilistik xususiyatlarini hisobga olishni tavsiya qiladi. Masalan, "coûter les yeux de la tête" iborasi "juda qimmat bo'lmoq"

ma'nosini bildiradi va bunday frazeologik birliklar tarjimada soddalashtirilmasdan, o'ziga xos obrazlilik bilan berilishi kerak. Gak frazeologik birliklarning turli tillardagi o'ziga xosliklarini ham chuqur tahlil qiladi. U o'z tadqiqotlarida frazeologik birliklarning tarjima jarayonida madaniy va semantik ekvivalentlikni ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, ingliz tilidagi "to spill the beans" iborasi "sirni oshkor qilish" ma'nosini bildirsa-da, boshqa tillarda bu ma'no boshqacha obrazlar bilan ifodalanadi. Gakning yondashuvi bu kabi frazeologik birliklarni tarjima qilishda madaniy moslikka erishish, iboraning obrazlilikini saqlash va o'quvchiga asl ma'noni yetkazish uchun nazariy asos yaratadi. Uning fikriga ko'ra, frazeologik birliklar tarjimada faqat so'zma-so'z emas, balki kontekstual va stilistik moslikka ega bo'lishi kerak. Gak shuningdek, frazeologik birliklarni leksikografik tizimga kiritishda ularning sinonim va antonimlarini, kontekstual ishlatilishini, madaniy konnotatsiyasini va stilistik yuklamasini aniq ifodalashni tavsiya qiladi. Bu yondashuv orqali frazeologik birliklar nafaqat lug'aviy ma'no, balki ularning muloqotdagi haqiqiy qo'llanilishini ham to'g'ri aks ettiradi. Shuni ta'kidlab o'tish joizki, V.G. Gak o'zining leksikografik asarlarida frazalarni shunchaki tarjimasini keltirish bilan birga ularning izohiga ham e'tibor bergan. Gak tilshunoslikning barcha sohalarida o'z o'chmas izini qoldirgan tilshunoslar olimlardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gak, V. G. (2000). *Vvedeniye v sopostavitelnuyu stilistiku*. Moskva: Flinta - Nauka.
2. Gak, V. G. (1996). *Kurs perevoda: uchebnoye posobiye dlya studentov*. Moskva: Flinta - Nauka.
3. Gak, V. G. (2003). *Yazyk i kul'tura: problemy i poiski*. Moskva: Slovo.
4. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
5. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall.
6. Nord, C. (2005). *Text Analysis in Translation*. Amsterdam: Rodopi.
7. Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press.
8. Apresyan, Yu. D. (1995). *Integral'noe opisanie yazyka i sistemnaya leksikografiya*. Moskva: Nauka.
9. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English*. Amsterdam: John Benjamins.
10. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.